

UDK 159.923.2 17.02

Makale türü:

1.01 Orjinal bilimsel makale

Kabul edildi: 06.03.2020

Revize : 22.03.2020

Onaylandı : 18.04.2020

ÇOCUKLARDA AHLAK GELİŞİMİ
VE LAWRENCE KOHELBERGİN AHLAK GELİŞİM EVRELERİ

M.r Havva ŞABAN

Uluslararası Vizyon Üniversitesi

havva_sh@live.com

ÖZET

Ahlak, bireyin doğru veya yanlış ayırt edebilmesi, değer yargılarını kazanarak çevreye uyum sağlaması için benimsediği davranış biçimleri ve kurallardır. Ahlakın olmadığı yerde kanunlar da etkili olmaz. Ahlak, bireyin insani amaçlar doğrultusunda kendi arzusuyla kötülüklerden uzak durması ve iyiliğe yönelmesini demektir. Psikolojide ahlaki gelişim zihinsel, fiziksel ve psikolojik gelişim ile paralel olarak gerçekleşir. Ahlak gelişimi, bireyin kişilik gelişiminin en önemli parçası olarak görülür. Bu yüzden ahlaki gelişim evreleri bireyin gelecekteki yaşamının incelenmesinde önemli rol oynar. Bu çalışmanın amacı Ahlak'ın tanımını yapmak ve Kohlberg'in ahlak gelişim ilkelerini incelemektir.

Anahtar kelimeler: ahlak, ahlak gelişimi, Kohlberg

UDK 159.923.2 17.02

Article type:

1.01 Original scientific article

Received : 06.03.2020

Revise : 22.03.2020

Accepted : 18.04.2020

**MORAL DEVELOPMENT IN CHILDREN
AND LAWRENCE KOHELBERGİN STAGES OF MORAL DEVELOPMENT**

Mr. Sci. Havva ŞABAN

International Vision University

havva_sh@live.com

ABSTRACT

Morality is the behaviours and rules that an individual adopts in order to distinguish between right and wrong and to adapt to the environment by gaining value judgements. Laws are not effective where there is no morality. Morality means that the individual should stay away from evil in in his own desire for humanitarian purposes and turn towards goodness.

In psychology, moral development takes place in parallel with mental, physical and psychological development. Moral development is seen as the most important part of the individual's personality development. Therefore, moral development stages play an important role in the study of the individual's future life.

The purpose of this study is to define morality and to examine Kohlberg's principles of moral development.

Keywords: Morality, moral development, Kohlberg

Ahlak Gelişimi

Ahlak, bireyin doğru ile yanlış ayırt edebilmesini sağlayan ilkeler ve değerler bütünüdür. Bireyin toplum değer yagılarını kazanarak çevresine uyumunu ve kendi değer ve yarıgılarını oluşturmasını demektir. Bireylerin toplum içinde **uymak durumunda oldukları veya benimsedikleri davranış biçimleri ve kurallarıdır. Bireyin iyi ve kötüyü, doğru veya yanlış ayırt edebilmesini sağlayan değerler bütünüdür.** Ahlak iyi veya kötüyü ayırt edebilme, doğru dürüst vijdanlı karar verebilme gibi bir dizi sosyal standartlar kümesini oluşturmaktadır. Ahlak gelişimi bireyin kişisel gelişimi ve zihinsel gelişimiyle bir bütün olarak gerçekleşir. Günlük yaşantılarında insanların sergiledikleri davranışları doğru veya yanlış değerlendirebilmektir. İnsanların ahlaki karar verme sürecinde birtakım ahlaki ölçütlere göre değerlendirilir. Davranışların neye göre doğru veya neye göre yanlış olduğu yasal kurallara, geleneklere, değer ve evrensel ahlaki ilkelere göre belirlenir. Ahlak toplum içinde kişilerin benimsedikleri davranış biçimleri ve uymak zorunda buldukları kurallar olarak da tanımlanır. Genel olarak ifade edilirse ahlak gelişimi çok erken yaşlarda, çocuğun yakın çevresindeki ilk ilişkileri sonucu başlar. Çevreden gelen tepkilerle belirlenen davranışlara ilişkin ilk izlenimler ve bilgiler giderek ahlaki davranışlara ve

ahlak kurallarına temel olur.¹Ahlak gelişimi bireyin kişilik gelişiminin en önemli parçası olarak görülür. Toplumsallaşma süreci içersisinde neyin ne olduğunu, doğruyu ve yanlış ayırt edebilmede ve uygun kabuller konusunda bir biliniğin gerçekleştirilmesi ile ilgilidir ahlak gelişimi. Kişinin sorumluluk sahibi olduğu topluma karşı ve sorumluluk sahibi olduğu çevreye karşı kendisini ne kadar denetleyebildiğini ve sorgulayabildiğini göremek ahlak gelişiminin temel unsuralrındandır.

Orhan Hançerlioğlu'na göre: Belli bir toplumun, belli bir dönemde bireysel ve toplumsal davranış kurallarını belirleyen ve inceleyen bilimdir. Ferit Develioğlu'na göre: İyilik etmek ve fenalıktan çekinmek için takibi lazım gelen usul ve kaideleri öğreten ilimdir. Friedrich Nietzsche ise şöyle tanımlar: Ahlak esasen toplumu çöküntüden kurtaracak ve toplumun muhafazasını sağlayacak bir araçtır.²

İçinde yaşanan toplumun bireyden uymasını beklediği bazı kurallar vardır. Bu kurallar, bireyin başkaları ile olan ilişkilerinin biçim ve düzeyini belirler. Birey bu kuralları içselleştirerek toplumla uyumlu ve barışık bir yaşam sürer. İşte ahlak gelişimi bireyin yaşamında değer verdiği kuralları geliştirmesi, içselleştirmesi süreci olmaktadır. Ahlak gelişimi, birey açısında toplumun tüm değerlerine körü körüne

1 Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi Ahlak Gelişimi, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara,2013

2 Ahlakın Toplumsal Kazancı, 07,11,2012

uymanın ötesinde topluma etkin bir uyum sağlamak için bir değerler sistemi oluşturma süreci olarak tanımlanmaktadır.³

Saygı, sevgi, adalet, doğruluk, hoşgörü, güçsüze yardım gibi insancıl değerler ahlak kurallarını oluşturur. Toplumsal huzur ve düzenin sağlanmasında adaletin önemli bir rol oynamaktadır. Ahlaklı ve erdemli bireyler yetiştirmek her toplum için en yüce değer olmak durumundadır. Ahlaki yönü eksik kalan toplumlarda zamanla yıkıma ve toplumsal kaosa gideleceği de bilinmektedir. Ahlakın olmadığı veya eksik kalınması durumunda kanunların da geçerliliği kalmamaktadır. Toplumsal düzenin sağlanması açısından birey insani amaçlar doğrultusunda kendi rıza ve arzusu ile kötülüklerden, ahlak dışı durumlardan uzak duruyor, iyiliğe ve doğruluğa yöneliyorsa ahlak gelişimini tamamlamıştır diyebiliriz. Ahlak gelişimi zihinsel, fiziksel ve psikolojik gelişimi ile paralel olarak ilerler. Psikolojide çocukluk insan çağının ve ahlaki normaların gelişiminde önemli zaman dilimi olarak görülür. Orta çocukluk dediğimiz dönem yani 6 ile 12 yaş arası dönem, çocuklukta psikolojik gelişim ve sosyal-bilişsel gelişim, ahlaki gelişim için gerekli koşulları sağlar. Sosyal durumun analizi, etki eden faktörleri ve koşulları tanımlamaya izin verir. Toplumsal ilişkilerin gelişmesi ve orta çocuklukta akranlarla iletişim, ahlaki gelişimde önemli bir rol oynar. Çocuklarda ahlak gelişiminde aile ahlakından

3 Ahlak Gelişimi, Araştırma Serisi no180. S1

aktarılanlar temel rolü oynamaktadır. Ailenin ahlaki tutumu, çocuğun çevresi ile uyumlu olmasını, yanlış alışkanlık ve davranışlardan uzak kalmasını, erdemli ve sorumluluk sahibi olmasını sağlar. Anne babanın yol göstermesi, denetimi, sınırlar koymaları çocuğun kuralalar ve sınırlar dahilinde kendini yönetmesi ve yanlışlardan kaçınması ahlaki gelişimi açısından pozitif rol oynayacaktır. Çocuklar anne ve babaya benzemek onların davranışlarını taklit etmek eğiliminde oldukları psikolojide bilinen davranışlardır. Bu yüzden ebeveinlerin yaptıkları bütün doğru veya yanlış davranışlar çocukların ahlaki gelişimi ve çevre ile uyumunu da etkileyecektir.

Ahlak Gelişiminden bahsedildiğinde literatürden yer alan bilgiler çoğunlukla Jean Piaget ve Lawrence Kohlberg kuramları karşımıza çıkmaktadır.

Lawrence Kohlberg'in Ahlak Gelişim Kuramı

Gelişim Psikolojisi'nin ana çalışmalarından olan ahlak gelişiminde en detaylı ve kapsamlı çalışmalar yürüten kuramcılardan biri Lawrence Kohlberg dir. Kohlberg, Ahlak gelişim konusunda derin araştırmalar yürütmüştür. Piaget'in ahlak ve zihin gelişimi alanında ortaya koyduğu dönemleri dikkate alarak ahlaki gelişimi incelemiş ve yeniden adlandırmıştır. Piagetin çalışmalarını genişletmiş ve derinleştirilmesi üzerinde araştırmalar yapmıştır. Kohlberge göre Ahlak, iyiyi

veya kötüyü, doğru ve yanlış bilinçli yargılama ve karar verme ve bu kararlar doğrultusunda davranışta bulunma olarak tanımlar. Kohlberg'in akla verdiği önem, ahlakiliğin bizzat tabiatına ilişkin felsefi varsayımlarından ve kişinin sosyal dünyayı anlamasındaki gelişimsel süreç hakkındaki psikolojik inançlarından temellenmektedir.⁴

Kohlberg, araştırmasını çocuklara ahlaki ikilemleri kapsayan öyküler vermiş ve bu durumlarda nasıl tepkide bulunacakları hakkında sorular sorarak yürütmüştür. Çocukların verdikleri bu teplilerde sorunu nasıl çözeceklerinde daha çok, çözümü gerçekleştirirken akıl yürütme biçimini ve niçin öyle davranılması gerektiğine ilişkin mantıksal dayanakları dikkate almıştır.⁵

Kohlberg, çalışmalarında değişik yaş gurpları ve değişik sosyoekonomik düzeylerdeki bireylere çeşitli öyküler verir ve öykülerde anlatılan durumlara alakalı karar vermelerini ister. Verilen kararların doğru veya yanlış olması önemli olmamakla birlikte bireylerin anlatılan öykülerde kullandıkları gerekçeler ve yaptıkları değerlendirmeler esas alınmaktadır. Kohlberg'in ünlü hikayelerinde "Heinz'in İkilemi" ile örneği: Avrupa'da bir kadın yakalandığı özel bir kanser türünden dolayı ölüme çok yaklaşmıştır. Doktorlar ,şehirdeki bir eczanenin yeni keşfettiği

radium bileşimli bir ilacın yarlı olabileceğini ,kadının kocası Heinz'e bildirirler. İlaç çok pahalıdır ve bir dozu için yaklaşık 200 dolara mal olmaktadır. Fakat eczacı ilacın bir dozu için yaklaşık 2000 dolar istemektedir. Heinz bütün gayretleriyle 1000 dolar toplayabilmiştir. Heinz eczacıya karısının çok hasta olduğunu ve paranın kalan yarısını da sonra vereceğini söyler. Eczacı Heinz'in teklifini kabul etmez ve ilaç için paranın tamamını ister. Şimdi Heinz ilacı çalmalıdır? Niçin?⁶

Kohlberg, bireyin ahlak gelişimini belirleyen temel prensiplerini ve bu aşamaların birbirleriyle ilişkilerini en kapsamlı şekilde incelemiştir. Kohlberg, bireyde ahlaki gelişimin altı aşamadan oluştuğunu ileri sürmüştür. Kohlberge göre ahlaki gelişim çocukluktan başlayan en yüzeysel ahlak anlayışından, en somut ve derin ahlak anlayışına doğru ergenlik ve yetişkinlik evreleri yaşamaktadır. Bu gelişim aşamaları evrenseldir ve her aşama bir önceki aşamaya gerçekleşikten sonra oluşmaya başlar. Fakat her bireyde bu aşamaların her birinin aynı ölçüde veya her birey mutlaka aynı aşamalardan geçeceği de söylenemez. Kohlberg 'in ahlak gelişimi evreleri üç düzeyden altı aşamadan oluşmaktadır.

4 Doç.Dr. Halil Ekşi, Bilişsel Ahlak Gelişim

Kuramı: Kohlberg ve Sonrası

5 Ali Çankırılı, Çocuk Resimlerinin Dili, Zafer Yayınları, 2007, s65

6 Kohlberg ve Ahlak Gelişimi, Belgeci, 18 Nisan 2011,

1-Gelenek Öncesi Düzey:

Bu düzey bireyin 10 yaşına kadar ki yaşam evresini kapsar. Kurallar başkaları tarafından konur ve ahlaki davranışlar kazanç veya haz sonuçlarıyla değerlendirilir. Çocuk, kültür içinde Kabul edilen iyi veya kötü ölçütlere göre davranır. Yani davranışın kriteri o davranışın sonunda ceza veya ödül olarak görülür. Bu düzeyin temel özelliği karşılıklı sorunlarda bireysel çıkarılara dayalı ilişkilerdir.⁷

1.1. Birinci Aşama. Ceza ve İtaat Eğilimi.

Kurallar otorite tarafından konur ve çocuğa göre doğruyu ve yanlışını otorite belirler. Yani otorite nasıl istiyorsa öyle davranılması gerekir. Çevreye uygun davranılmadığı zaman karşılığı cezadır. Dolayısıyla kurallara boyun eğmenin tek sebebi cezadan kaçınmaktır. Genel olarak meydana gelen zararın büyüklüğüne bakılarak karar verilir. Yani bu yaşlarda niyet veya neden önemli değildir. Örneğin, çocuğun elinde on tane tabak var çocuk anesine yardım ederken tabakları kazara düşürüp kırar. Diğer bir çocuk ise annesinden gizli şeker alırken şekerliği düşürüp kırar. Bu dönemdeki bir çocuğa, hangi çocuğun kabahatli olduğunu sorarsak on tane tabağı kıran çocuk, diyecektir, Çünkü bu evrede zararın büyüklüğüne bakılır niyete değil.

1.2. İkinci Aşama. Bireysellik, Karşılıklı Çıkara Dayanan Alışveriş

Bu evre çıkarıcılık yada bireysellik evresi olarak bilinir. Çocukların kendi ihtiyaç ve isteklerinin karşılanması daha önemlidir. Çocuğun doğrularını, onun ihtiyaçlarını karşılayan veya ona ödül getiren eylemler oluşturur. Çocuğa göre, yaptığı davranış ona kendi açısından yararlı ise o davranış doğrudur. Dolayısıyla çocuğun kendi çıkarları ve ihtiyaçları neyi gerektiriyorsa o şekilde davranış sergiler.

2.Geleneksel Düzey

Birey için, aile, gurup ve yaşadığı çevrenin beklentileri önemlidir bu evrede. Başkalarının beğenisini ve onayını kazanması önemli olup, sosyal baskını yoğun olduğu görülür.

2.1. Üçüncü Aşama. Kişiler Arası Uyum Eğilimi

Bu aşamada doğru, iyi insan olmaktan gelir. İyi davranış başkalarına yardım etmek olarak görülür. Akran gurpları ile işbirliği görüşür bu evrede ve beklenen davranışları sergileyerek sevgi takdir ve toplum tarafından Kabul görüş düşünür. Kurallara bağlılık ve iyi bir insan olmak en önemli kuraldır. Diğer insanlarla ilişkilerde empati yaparak, kurallara ve beklentilere uygun davranır.

7 Prof. Dr. Nilgün Baysal Emin. Doğum Öncesinden Ergenliğe Çocuk Gelişimi. Pegen Akademi.2016

2.2. -Dördüncü Aşama: Kanun ve Düzen Eğilimi

Çocuk, kendine düşeni yapmayı ve toplum uygun davranmayı öğrenir. Bireyin temel ihtiyacı, toplumsal düzeni korumak, toplumun refahı ve istekleri doğrultusunda davranmaktır. Doğru, bireyin topluma, kurumlara ve diğer bireylere katkıda bulunmaktır. Toplumsal sistemin ve düzenin bozulmaması ve korunması için kurallara uyulmasına özen gösterir.

3. Gelenek Ötesi Düzey

Bireyin, otoriteden bağımsız evrensel değerler doğrultusunda kendi doğru ve yanlışlarını belirlemeye başladığı evredir. Birey bu evrede, kendi ahlak ilkelerini seçer ve kendine özgü değerler sistemini oluşturur. Kişisel otoritenin sağlandığı evre dir.

3.1. Beşinci Aşama: Sosyal Sözleşme Eğilimi

Kanunlar ve bireysel haklar eleştirilir. Uzlaşmalar sonucu kuralların değişebileceğinin farkına varır. Sosyal düzenin korunması için ve özgürlük haklarının güvence altına alınması için kanunların gerekliliğinin önemli olduğu farkına varılır. Bireysel farklılıklar doğal karşılanır ve her bireyin kendi tercihini yapma hakkına sahip olduğu kabul edilir. Bu ahlaki gelişim düzeyinde yetişkinlerin ancak %25 olmaktadır.

3.2. Altıncı Aşama : Evrensel Ahlak İlkeleri Eğilimi

Birey, ahlaki ilkeleri kendisi seçip oluşturur ve bu ilkeler adalet, eşitlik, insan hakları gibi soyut kavramlara dayalıdır. Bu ilkeleri ihlal eden kanunlara uyulmamalıdır. Adalet yasanın üstündedir, birey haklarına saygı esastır.⁸Başkalarının haklarına saygılı olmak ve herkesin özgür iradesi olduğunun kabulü bu evrede görülür. İnsana, insan olduğu için değer verilir

Kohlbergin ahlaki gelişim evrelerinden en tartışılan evresi de bu altıncı evredir. Kohlberge göre birey bir evreden bir sonraki evreye geçiş yapmaktadır ve insanların çoğu üçüncü ve dördüncü evrede kalır. Beşinci ve altıncı evreye çok az sayıda insan geçer.⁹

Bir çok tutum ve davranış gibi ahlak kavramı da olaylara bakış açısı ve olayları değerlendirme biçimi de çocuklukta yaşanan deneyimlere bağlı olarak gelişir. Ahlak gelişim, çocukluktan başlayıp 20 yaşına kadar geçen sürede gelişen bir olgudur. Ahlaki değerler kişiye, davranışların doğru veya yanlış olup olmadığını değerlendirmesi, kendilerine, topluma uyum sağlayabilmek için toplumsal norm ve kurallara uygun davranmasına ve çevrede kabul görmesi için bir yol çizer. Kohlbergin ahlaki gelişim evreleri incelendiğinde, psikolojide önemli çalışmalar arasında yer alıp bir çok

8 Dr.Kerim Karabacak. Ahlak Gelişimi. (Kohlberg, Piaget ve Gilligan)

9 Prof.Dr. Hasan Bacanlı, Eğitimin Psikolojisi. Pagem Yayıncılık. 2007. s74

kuramcı tarafından da kabul görmektedir. Kohlberg'in teorisi uluslararası düzeyde kabul görüp birçok çalışmada da temel referansı teşkil eder. Fakat, bazı kuramcılar Kohlberg'in bu çalışmalarını ciddi eleştirilere tabi tutmuştur.

Kohlberg'in, basamak yapısı hakkındaki temel felsefi iddiası, her basamağın bir önceki basamaktan, dolayısıyla 6. basamağın da, diğer tüm basamaklardan daha yeterli bir felsefi algıya sahip olması ve tüm bu basamakların evrensel olup değişmez bir sırayı takip etmesidir. Bu eleştiriler, temel olarak 6. basamağın varlığına ve adaletin kesin algısı olduğuna ilişkin iddiası ile ahlaki basamakların evrenselliği ve değişmezliğine yaptığı vurguya yöneliktir. Öncelikle, bazı eleştirilenlere göre, daha üst basamaktaki çözümlerin, alt basamaklara göre daha yeterli ve dengeli olduğuna ilişkin bir belirsizlik söz konusudur. Eğer Kohlberg'in iddia ettiği gibi, her basamak, ikilemin bir yönünü gerekçelendirmek için kullanılıyor ve kendi içinde ahlaki bir tutum barındırıyor; üst basamak çözümleri, neden alt basamaklara göre daha yeterli olmaktadır

Kaynaklar.

Prof.Dr. Aydın Betül, Çocuk ve Ergenlik Psikolojisi, Nobel Yayın Dağıtımı, 5ci baskı, 2015

Uzman Psikiyatrist Dr.Uluhan Emine, Çocuklarda Ahlak Gelişimi ve Eğitimi, Savron, 2015

Doç.Dr. Ekşi Halil, Bilişsel Ahlak

Gelişim Kuramı: Kohlberg ve Sonrası, Marmara Üniversitesi

Çankırlı Ali, Çocuk Resimlerinin Dili, Zafer Yayınları, 2007, s65

Kohlberg ve Ahlak Gelişimi, Belgeci, 18 Nisan 2011,

Dr. Karabacak Kerim Ahlak Gelişimi, Piaget,Kohlberg, Gilligan, Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr. Baysal Nilgün. Doğum Öncesinden Ergenliğe Çocuk Gelişimi. Pegen Akademi, 2016

Psk,Sun Sadık, Ahlak Gelişimi ve Kohlberg'in Ahlaki İkilem Hikayeleri, Ekim 2015

Prof.Dr. Bacanlı Hasan, Eğitimin Psikolojisi. Pagem Yayıncılık. 2007. s74

Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi Ahlak Gelişimi, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 2013

Ahlak ve Ahlak Gelişimi, Gelişim Psikolojisi, Şubat, 2017

Ahlak Gelişimi, Araştırma Serisi no180. s1

Çinemre Semra, Kohlberg'in Ahlak Gelişim Teorisine Yönelik Bazı Eleştiriler. Değerler Eğitimi Dergisi, Aralık 2014

BEYAN

Yazar çıkar çatışması olmadığına beyan etmektedir.